

Психологічні науки: проблеми і здобутки. – Тематичний випуск „Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”. – К.: ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди”, – 2012. – Т. III. – С. 273–279.

УДК 378.013.43:17.022.1

Ордіна Л.Л., канд. пед. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

**АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОТВОРЧОГО
СЕРЕДОВИЩА ВНЗ**

У статті автор здійснив спробу визначити систему аксіологічних орієнтирів організації культуротворчого середовища ВНЗ, яка забезпечує стандарти культурних оцінок особистості, визначає ієрархію її життєвих цілей і вибір методів їх досягнення.

Ключові слова: культуротворче середовище, аксіологічні орієнтири, педагогічні цінності.

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ОРГАНИЗАЦИИ
КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКОЙ СРЕДЫ ВУЗА**

В статье автор сделал попытку определить систему аксиологических ориентиров организации культуротворческой среды вуза, которая обеспечивает стандарты культурных оценок личности, определяет иерархию ее жизненных целей и выбор методов их достижения.

Ключевые слова: культуротворческая среда, аксиологические ориентиры, педагогические ценности.

**AXIOLOGICAL ORIENTATIONS IN ORGANIZATION OF UNIVERSITY'S
CULTURE-FORMATIVE SURROUNDING**

The author attempted to define a system of axiological (value) orientations in organization of university's culture-formative surrounding, which provides standards for cultural assessments of personality, determines the hierarchy of life goals and choice of methods to achieve them.

Key words: culture-creative surrounding, axiological orientations, pedagogical value.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науки і суспільства актуальним завданням вищої школи в Україні залишаються питання визначення культурно-освітніх цінностей, які необхідні для всебічного розвитку та вдосконалення особистості. Концептуальна ідея нашого дослідження полягає у визнанні культуротворчого середовища ВНЗ як явища, яке відображає особливості і ціннісні установки сучасного суспільства, забезпечує динамічне відображення дійсності, регуляцію та її перетворення, формування досвіду, побудову моделі світу. Тому зростання інтересу до дослідження аксіологічних орієнтирів організації КТС ВНЗ не може оминати проблему пов'язану із засвоєнням індивідом системи культурних цінностей і норм.

Мета статті – визначити систему аксіологічних орієнтирів організації КТС ВНЗ, яка забезпечує стандарти культурних оцінок особистості, визначає ієрархію життєвих цілей і вибір методів їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень. Поняття «цінність» широко використовується в філософських, етичних, психологічних та педагогічних публікаціях, активно вживається в науково-популярній та публіцистичній літературі. Однак автори вкладають у нього різний зміст, що природно призводить до термінологічної невизначеності. Враховуючи цей факт, зупинимося на більш докладному розгляді поняття «цінність».

Питання, пов'язані з природою цінностей вивчає аксіологія (грецьк. *αξια*—цінність) - наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язку між собою із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини [1]. Вперше питання про цінності було поставлено Сократом, який виділив його центральним пунктом своєї філософії. Об'єктивно зміст цього терміну націлений на відображення ціннісних аспектів дійсності.

Саме поняття «аксіологія» довгий час трактувалося як поняття буржуазної філософії, а вчення про цінності розглядалося як одна з основних галузей ідеалістичної філософії. Термін «аксіологія» у 1902 р. ввів французький філософ П. Лапі, а у 1908 р. застосував німецький філософ Е. фон Гартман. Вони визначили новий і самостійний розділ філософії, що займається ціннісною проблематикою, ввели в якості самостійного поняття «значимість» на відміну від існування, яке не залежить від досвіду і грає роль критерію істини в пізнанні, поклавши тим самим початок розробці ціннісної проблематики. Теоретичний аналіз ціннісної системи як найважливішого компонента культурного простору, основи і регулятора соціально-культурної практики широко представлений в історії філософської думки. Представники баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) розглядають цінності як буття норми, що співвідноситься з «чистим», нормативною свідомістю, як ідеальне буття. Норми складають загальний план всіх функцій культури і визначають кожне відділення здійснення цінності. У той же час способом буття норми є її значущість для суб'єкта, що і надає їй статус норми[6].

Важливе місце аналіз цінностей займає в соціокультурних концепціях у зв'язку з проблемою основ інтеграції соціальної системи, забезпечення соціальної взаємодії. У функціоналістській концепції А. Радкліфф-Брауна абсолютна цінність - це виживання суспільства, а всі інші культурні цінності слугують інструментами для його здійснення. Без цінностей, згідно з позицією К. Клакхона, «життя суспільства було б неможливе, функціонування соціальної системи не могло б зберігати спрямованість на досягнення групових цілей, індивіди не отримували б від інших те, що їм потрібно, вони б не відчували в собі необхідну міру порядку і спільності цілей[7]».

Прихильником підходу до виявлення значущих для людини цінностей був Я.А. Коменський. «Справжня мудрість, - говорив він, - полягає в тому, щоб судити про речі справедливо, щоб рахувати кожную річ

тільки такою, яка вона є насправді, не прагнути до порожнього, начебто воно було дорогоцінним, або не відкидати дорогоцінного, приймаючи його за порожнє, не засуджувати того, що заслуговує похвали і не вихваляти вартого осуду[2, 210]». Найбільш важливими для людини на його думку, є такі цінності як благочестя, помірність, охайність, шанобливість, люб'язність, справедливість, благодійність, працьовитість, терпіння, делікатність, вміння тримати себе з гідністю, стриманість, помірність, гігієна, правдивість, привітність, прагнення до діяльності, вміння мовчати, терпіння, послужливість, ввічливість, привітність, поняття про те, що є пристойним і що непристойним [2].

В зростаючій мірі аксіологія стає частиною не тільки філософсько-соціальних, а і педагогічних концепцій. В науковий обіг увійшло поняття «педагогічна аксіологія» - наука про цінності освіти, виховання і навчання, в яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі особистості. Аксіологію можна розглядати як методологію сучасної педагогіки. З 80-х років минулого століття відбувається процес формування її мети, змісту і місця в системі інших педагогічних дисциплін, а її передісторія пов'язана з творчістю Августина Блаженного, Фоми Аквінського, Дж. Локка, Д. Дідро, Т. Кампанелли, Т. Мора, Н. Г. Чернишевського, К. Д. Ушинського та ін. Завдяки їх зусиллям було обґрунтовано соціально-культурне значення таких цінностей, як свобода, рівність, чеснота, єдинобожжя, любов до ближнього, справедливість. У розвиток теоретичних основ педагогічної аксіології значний внесок внесли праці Б. М. Бім-Бада, Б. С. Брушлінського, В. І. Гінецінського, В. І. Додонова, М. Д. Нікандрова, В. А. Сластьоніна, В. М. Розіна, М. М. Фішера, П. Г. Щедровицького та ін.

Виклад основного матеріалу. Ціннісна орієнтація є якісною характеристикою системи цінностей, що відбиває загальний вектор предметної спрямованості прагнень людини. За допомогою ціннісної

орієнтації можна охарактеризувати як типи систем цінностей, що виникають на основних етапах розвитку людини, так і типи систем цінностей, що характеризують становлення ціннісного світу на кожному з цих етапів.

У культуро творчому середовищі вищого навчального закладу виділяється система в якій відбувається засвоєння існуючих цінностей і норм культури. Ця система є необхідною умовою успішної адаптації викладачів і студентів до визначеного освітнього середовища, а через нього і до суспільства у цілому. Освітня система здатна продукувати нормативні знання, яких недостатньо для повноти пізнання дійсності. І наскільки насичена реальність різномірною інформацією, яка впливає на розум, почуття, емоції людини, настільки індивід здатний у процесі творчого акту стати різнобічною особистістю. Важливий аксіологічний аспект вивчення культурної поведінки індивіда - проблема співвідношення між цінностями, які декларовані та виступають реальною спонукальною силою, оскільки будь-яка загальнозначуща цінність стає дійсно значущою тільки в індивідуальному контексті.

У нашому дослідженні аксіологічні орієнтири трактуються як потужні мотиватори культурної поведінки людини, слугують стимулами для досягнення різних цілей. Аксіологічні орієнтири організації культуро творчого середовища ВНЗ складають комплекс духовних детермінант діяльності викладачів і студентів, а також відповідних їм соціально-психологічних утворень, які інтерпретуються у ракурсі їх значень. В якості таких детермінант можуть виступати уявлення, знання, інтереси, мотиви, потреби, ідеали, а також установки, стереотипи, переживання людей.

Система аксіологічних орієнтирів організації культуротворчого середовища вищого закладу освіти включає сформовані групи цінностей:

1. Цінності соціально-виховного спрямування, що передбачають: досягнення принципової згоди між суб'єктами соціально-виховного простору (державою, суспільством, освітніми закладами, викладачами,

студентами) про цілі, структуру і форми освіти та виховання; застосування механізмів продуктивної взаємодії у процесі прийняття та виконання основних управлінських рішень, реалізації освітньої та соціально-виховної політики; формування єдиного соціокультурного виховного простору.

На основі аксіологічного і культурологічного підходів до формування культуротворчого середовища вишу виявлена специфіка формування соціально-виховних цінностей як основи гуманних взаємин викладачів і студентів: вільний розвиток позитивно значимої ціннісної орієнтації, глибоке осмислення усвідомлюваної ціннісної орієнтації; широке співвіднесення ціннісної орієнтації з усією системою цінностей; перенос значущих ціннісних орієнтації на різні життєві ситуації, самостійний пошук нових особистісно привабливих цінностей.

2. Культурно-національні цінності, пов'язані з усвідомленням системами виховання і педагогічної підтримки свого місця і завдань в сучасній дійсності, а саме: збереження історичної та культурної спадщини, актуалізація та реконструкція соціальних проблем у виховному просторі, створення умов для суспільного розвитку.

На культурно-історичному рівні національна самоідентифікація характеризується становленням національного типу характеру і реалізується в дійовій співучасті та причетності особистості до життя етносу [4,с.87–88]. Вона відображає також сукупність ціннісних орієнтацій нації, спрямування мислення народу, здатність відчувати і діяти разом з національними інтересами. Національна самоідентифікація як своєрідний духовний стан особистості, її менталітет, формується залежно від традицій, культури середовища буття людини і водночас сама впливає на них, існує як джерело культурно-історичної динаміки нації. У сформованому культурно творчому середовищі вишу національна самоідентифікація особистості виступає духовним каталізатором національного відродження і вищим проявом національної свідомості. Найяскравішим ціннісним вираженням самобутніх індивідуально-національних рис

особистості є національні особливості світогляду, світосприймання та світорозуміння, котрі формують національну унікальність життєвих позицій та активності людини.

3. Художньо-естетичні цінності – група цінностей відомих людству з найдавніших часів, пов'язаних не тільки з образним сприйняттям оточуючого, але й розвитком у людини на основі катарсису потреби жити за законами краси.

Художньо-естетичні цінності найповніше можна охарактеризувати як динаміку взаємодії естетичного ідеалу і естетичного смаку людини.

Естетичний смак є інтегральним виразом естетичної вихованості, художньої освіченості, виявом вибірковості естетичного сприймання, уміння відрізнити справжнє мистецтво і красу від підробки, оцінювати різноманітність проявів прекрасного в житті. Естетичний смак виявляється в умінні регулювати свою поведінку і вчинки. Під естетичним ідеалом розуміють уявлення про тип, зразок, модель естетичної досконалості, з естетичним ідеалом пов'язують також конкретно-чуттєвий вираз найвищої мети естетичної діяльності. В світлі теорії відображення естетичний ідеал являє собою єдність емоційно-чуттєвого і раціонально-інтелектуального оцінювального усвідомлення сьогоденного і його випереджаючого прийдешнього[3]. Він виступає еталоном естетичної цінності, а естетичний смак є здатністю до безпосередньої реакції на естетичну цінність.

Зіставлення реакції смаку з естетичним ідеалом є рушієм естетичного оцінювання, фактором спрямування орієнтації людини в естетичній перетворювальній діяльності, в системі художнього освоєння світу.

4. Валеологічні цінності спрямовані на самоорганізацію здорового стилю життя, вміння протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища, можливості для формування мотивації, інтересу, потреби в дбайливому ставленні людини до свого здоров'я.

Валеологічні цінності передбачають фізичну досконалість людини та її здоров'я, уміння підтримувати і зберігати у здоровому тілі здоровий дух. Так, до валеологічних цінностей слід віднести накопичені теорією та методикою знання про використання фізичних вправ для ефективного фізичного розвитку людини, формування її статури, загартовування, підвищення працездатності, психоемоційної стійкості. Інтегративність валеологічних цінностей обґрунтовується включенням до їх змісту цінностей рухового характеру: умінь і навичок, фізичної підготовленості, працездатності - всі ці якості істотно визначають стан здоров'я людини.

5. Духовно-моральні цінності - це духовна спадщина, яка затверджує на землі піднесені ідеали добра і справедливості. Саме у культуро творчому середовищі вищого навчального закладу мають діяти механізми формування духовно-моральних цінностей студентів як основи гуманних взаємовідносин в умовах полікультурного освітнього простору школи: механізм діалогу; механізм єдності традицій і новацій; механізм творчої міжкультурної комунікації. Духовно-моральні цінності обумовлюють: входження кожного студента в контекст індивідуального, соціального та глобального розвитку; важливість включення кожного суб'єкта соціально-виховного простору в полісуб'єктний діалог, який дозволяє зрозуміти унікальність та загальність формування і трансформації окремих культурних форм, соціальних систем та їх культурну обумовленість. Реалізація цих цінностей обумовлює зміни у всіх аспектах педагогічної культури, включаючи інституціональні аспекти (організація функціонування і розвиток освітніх систем), а також – систему підвищення кваліфікації, перепідготовки і професійного консультування викладачів.

6. Педагогічні цінності. Предметом педагогічної аксіології є формування ціннісної свідомості, ціннісного ставлення і ціннісної поведінки особистості. Аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки людина розглядається в ній як найвища цінність суспільства і мета соціального розвитку. Педагогічні цінності не

тільки дозволяють задовольняти потреби педагога, але й виступають орієнтирами його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей. Педагогічні цінності залежать від соціальних, політичних, економічних відносин у суспільстві, які багато в чому визначають розвиток педагогіки і освітньої практики.

За твердженням В. А. Сластьоніна педагогічні цінності являють собою норми, що регламентують педагогічну діяльність і виступають як пізнавально-діюча система, яка служить опосередкованою і сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом в галузі освіти і діяльністю педагога. Вони мають синтагматичний характер, тобто формуються історично і фіксуються в педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних образів і уявлень. Оволодіння педагогічними цінностями можливо тільки в процесі здійснення педагогічної діяльності, в ході якої відбувається їх суб'єктивізація, рівень якої служить показником особистісно-професійного розвитку педагога[5].

Широкий діапазон педагогічних цінностей вимагає їх класифікації, яка до цього часу в педагогіці не розроблена.

7. Індивідуально-особистісні цінності - це соціально-психологічні утворення, в яких відображаються цілі, мотиви, ідеали, установки та інші світоглядні характеристики особистості. Індивідуально-особистісні цінності як система ціннісних пріоритетів містить не тільки когнітивні, але й емоційно-вольові компоненти, що грають роль внутрішнього орієнтира. У ньому акумульовані як соціально-педагогічні, так і професійно-групові ідеали, що служать підставою індивідуально-особистісної системи цінностей викладачів і студентів. Система особистісних цінностей – це комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених особистісних цінностей одночасно існуючих у свідомості людини. У культуро творчому середовищі вишу система особистісних цінностей складається як ієрархічна, динамічна, здатна до перебудови структура, яка існує в

модифікаційних формах, створених відповідно до видів пережитих людиною культурно-опосередкованих відносин.

Висновок. Система аксіологічних орієнтирів організації культуротворчого середовища ВНЗ включає цінності, що пов'язані з розумінням особистістю своєї ролі в освітньому середовищі (суспільна значущість навчально-виховної діяльності, її престижність, визнання професії найближчим оточенням та ін.); - цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні і розширюють його коло (спілкування з однокурсниками, колегами, обмін духовними цінностями та ін.); - цінності, що орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності та самореалізацію (вдосконалення професійно-творчих здібностей, залучення до світової культури, заняття улюбленим предметом, творчий, варіативний характер навчання, захоплення майбутньою професією постійне самовдосконалення та ін.); - цінності, що задовольняють прагматичні потреби (одержання гарантованої роботи, кар'єрний зріст та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. - Київ, Ірпінь. - Перун, 2005. - 1728 с.
2. Коменський Я. А. Избр. пед. соч. в 2-х тт. - М.: Педагогіка, т. 1, с. 405.
3. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высшая школа, 1990. – 142с.
4. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. - К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. - 214 с.
5. Педагогіка: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів/ В.А. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв, Є.М. Шиянов; під ред. В.А. Сластьоніна. - 5-е вид. - М.: Видавничий центр «Академія», 2006. - 576 с.
6. Риккет Г. Науки о природе и культуре // Культурология. XX век. Антология. М., 1995. С. 70.
7. Kluckhohn C. Values and Value-Orientations in the Theory of Action // Toward a general theory of action. Camb.; Massachusetts, 1962.

Довідка про автора.

Ордіна Лариса Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент Білоцерківського національного аграрного університету.

Київська обл., м. Біла Церква, вул. ак. Кримського 8 кв.7, 09100

Larisaordina@ukr.net моб. 0501682321